

Літературна критика

Тетяна Белімова

КОРПОРАТИВНА ЕТИКА ПЕРЕДБАЧАЄ БЛИСКУЧУ ЧІЛКУ, АБО ВІРА ЗАВЖДИ РЯТУЄ ВСІХ

[Куява Ж. Говори, серце, не мовчи. Роман. – Харків: Книжковий клуб
“Клуб Сімейного Дозвілля”, 2019. – 270 с.]

Серед форумних новинок цього року – роман Жанни Куяви “Говори, серце, не мовчи” (авторська назва “Безголосі”). Уперше в її доробку зображено мегаполіс, адже досі авторка переважно розповідала історії із життя української глибинки (романи “Нічниця”, 2013; “Із медом полин”, 2013; “Дерево, що росте в мені”, 2014; “Гордієві жінки”, 2015, що доволі незвично для сучасного українського літературного процесу, перейнятого урбаністичними проблемами.

Місцем дії Ж. Куява обирає Київ, хоча пригода, розказана у творі від імені жінки, могла трапитися в іншому українському місті за умови, що в ньому так само існує великий офісний центр. Авторка змальовує корпорацію “АтлАс” – успішну, з високими посадовими окладами для персоналу й перспективами кар’єрного росту, а водночас таку, що “перемолола” чимало

доль (насамперед ідеться про жіночі) і врешті призводить до непоправного в житті одної з героїнь. Можна навіть було би згадати про відому “формулу реалізму”, яку запропонував Ф. Енгельс (див.: [2, 35]). У романі зображено “типові характери в типових обставинах”, що, утім, не заважає фахівцям визнати “Говори, серце...” зразком київського тексту. Справді, романтичні описи давнього і сучасного міста, його історичного центру і “спальних” районів зримо контрастують із тими доволі драматичними подіями, що розгортаються на такому, здавалося б, довершеному тлі. Письменниця зображає дорогі нічні клуби і злиденні готельки, у спільних коридорах яких мешканці влаштовують майже родинні застілля. “Київ – місто контрастів” – цей перефразований афоризм із давнього радянського фільму “Діамантова рука” якнайкраще накладається на реалії, зафіксовані в романі: “Нас висаджують біля чорного входу однієї з найкрутіших будівель столиці, що в самісінькому її центрі. Про комплекс “Арена Віпів” кажуть – окремий світ у серці Києва. Я дещо знала про торговий центр, який тут представлений бутіками найдорожчих брендів світу, “для королівського”, так би мовити, шопінгу, де одягаються багатії та знаменитості; чула про модні магазини, що займають старовинну частину споруди з ліпниною, карнизми та красивими балконами... Проте

найбільше говорили про розважальні заклади, що тут є, – ресторани, кафе, нічні клуби, концерт-холи, стриптиз-бари – все це відвідує переважно обрана, так звана “віпова” публіка, до якої я не належу й належати ніколи не хотіла” [1, 62].

Ясна річ, Ж. Куява не мала на меті скласти такий собі путівник діловою й нічною столицею. Колоритні описи міста радше творять органічне тло, що на ньому розвиваються основні події із життя головної героїні Віри Гайдучик, від імені котрої ведеться розповідь. Тому сюжет роману ми сприймаємо крізь призму бачення, вражень, емоцій, почуттів, думок цієї жінки. Їй належать і характеристики інших персонажів. Виклад від першої особи дає змогу максимально оголити перед читачем душевний світ героїні. Адже кожен із нас завжди одвертий у внутрішньому монолозі чи діалозі, коли немає причин кокетувати чи грати перед іншими невластиву роль – із самим собою можна бути чесним. Такий Я-розповіді віриш, і, можливо, найбільшою мірою цьому сприяє велика частка самокритики головної героїні, котра не нахваляє себе, не виправдовує, а намагається побачити власне єство без прикрас (“без макіяжу”). “Про що може розповісти моє обличчя? Коли дивитимуться на мене незнайомці, що вчитують із тонких, явно підправлених, аби видаватись летючими, брів? Із губ дещо обвітраних, шершавих, блідих від природи, але зараз управно нафарбованих? Із вузького чола, невиразних вилиць, худих щік, гоструватого піборіддя... Із ніздрів моїх “говірливих”?” [1, 7].

Ж. Куява, як і в попередніх своїх творах, культивує образ звичайної, навіть пересічної жінки, зовні нічим не примітної. Авторка вкотре наголошує на тому, що не краса робить людину особливою, а внутрішній світ, уміння й бажання берегти його попри зовнішні обставини. Життєвий шлях Віри змалку був непростим. Дівчина ніколи не мала батька, познайомилася з тим, хто дав їй життя, уже в дорослому віці, виростала з матір'ю-інвалідом. Письменниця показує героїню багатолікою, приміряючи на неї різні соціальні ролі – від упослідженої сироти, бідної студентки, безправної заробітчани до журналістки провінційного видання, учительки в столичній школі, і врешті виводить її на найвищий щабель кар'єри – улаштовує коректоркою до престижного “АтлАсу”. Здається, що жінка, яка довгий час потерпала від безгрошів'я й невлаштованості, будь-що-будь триматиметься прибуткового місця. Утім це правило не поширюється на Віру. Максималістка в усьому, вона до кінця захищатиме власні переконання, з однаковим ентузіазмом допомагатиме учасникам Революції гідності й новим колегам з офісу, родині віднайденого брата й випадковому знайомому-байкерові. Здається, що життєвий девіз героїні озвучує вона сама: “Віра я чи не Віра, хай його нехай (хі-хі)!” [1, 92].

Віра Гайдучик не лише розплутує клубок інтриги у столичній корпорації; вона підштовхує інших дівчат, зображених у творі, до переосмислення їхнього життя. У романі показано шістьох жінок, котрі з примхи долі опинилися на різних посадах в “АтлАсі”. У кожній з них своя історія, інколи трагічна, як в Олени Лютої чи Ксенії Коршак, часом банальна, як у Карини Головатої або Елли Крук, а в однієї з дівчат, Аліни Акуніної, майданно-воєнна. Така прив'язка до болючих подій сьогодення додає дії актуальності, адже авторка на догоду читацьким симпатіям чи вимогам видавців не відмовилася проговорювати болючі теми. Утім об'єднує дівчат спільна таємниця; вона є і способом самоствердження та вивищення над іншими, і платою за кар'єру, що проступає назовні у вигляді дивних тату, право наносити які мають лише обрані.

“Ксенія показово знімає з себе плащ-накидку, обертається до всіх спиною, аби, вочевидь, почути зойки захвату та здивування. Перед публікою вона постає в чорній приталеній сукні, тому всі можуть роздивитись її тонкі руки, всуціль

розрисовані, а зі спини, оголеної до самого куприка, до кожного “нявчить”, злісно роззявивши пащеку, несамовита кішка.

Я теж ледь не ойкаю, і найперше – від жаху. Татуйована на всій спині тварина здається ніби живою і того, хто на неї дивиться, обдає дикою люттю.

Багато хто кидається до Ксенії ще ближче роздивитися тату. Інші висловлюють захват її неймовірним тілом. Мені ж у ці миті сама ейчарка [фахівчиня для роботи з персоналом. – Т. Б.] нагадує рись, що лінкуватого розминає кісточки задля подальшого кривавого полювання” [1, 245].

По суті, “Атлас” – це такий собі ярмарок, де кожен продає себе й намагається знищити конкурентів. Тут ніхто не має нічого приватного, кожен підзвітний усемогутньому босові, котрий завів особові справи на всіх підлеглих. Авторка майстерно зображає виробничі й невиробничі взаємини, наради, звіти, святкування днів народження на офісній кухні, а також чергу охочих “підкотитися” поближче до найголовнішого шефа Кавунчика (зрозуміло, що йдеться про художній прийом прізвища-вивіски: найменування вже інформує, ким є персонаж). Сама героїня потай називає його “дідком”. Загалом для позначення різних сфер офісного життя, а також для службовців, що посідають своє місце у відповідній ієрархії, Ж. Куява віднайшла низку влучних виразів. “Блискуча чілка” – це дівчина чи жінка, поведінка якої цілком відповідає вимогам офісного етикету й позбавлена виявів особистого; “пазуриста кішка” (так письменниця називає Еллу) – дуже вродлива жінка, яка знає ціну власній красі, але й відверто беззахисна; Нікіта Кругльов уважає себе “суперменом”, обравши відповідний образ для корпоративного карнавалу. Власне, це передноворічне дійство стає зримою метафорою закритого й нещирого офісного життя, показаного в романі. Тут кожен ховається за личиною на маскарадї, який відбувається в той час (і на цьому наголошує письменниця), коли на Сході триває неоголошена війна. Ось такий він, бенкет під час чуми: “Фонтани з шампанського. Скільки їх? Близько десяти? У просторому фойє без жодного вікна, зі стихшим світлом і чорними стінами, що, ймовірно, в інші дні править за кальян-клуб, я озирваюся довкола, споглядаю “па-багатому” накриті фуршетні столи, алкогольні ріки та масу виряджених, задоволених, ба навіть відсторонених (закоцюблих у своїх офісно-прагматичних світах) людей. І не можу повірити, що є частиною цього абсурдного, адже зовсім невчасного “балагану-лімітеду”. У скронях вкотре поколює: в країні війна; брат десь в окопах; діти – у притулку; щодня – смерті й похорони... Та ось що стало моїм нинішнім життям, і за його правилами я погоджуюсь грати.

Яких тільки костюмів не повдягали на себе мої колеги! Тут і Нептун, і Мікі Маус, і Баба-Яга, і Фараон Тутанхамон, і Фіона зі Шреком, і дівчина-воїн Мулан, і Рожева Пантера, і Червона Шапочка, і Люттела де Віль...” [1, 235].

Дія роману не лише обертається довкола психологічних питань та механізмів людських взаємин, а й порушує низку гострих тем суспільного життя. Авторка, зокрема, розмірковує над нинішньою політичною ситуацією. Адже вона стосується кожного, хоч би як йому хотілося, сидячи в зручному офісі, не думати про це. Письменниця також переймається становищем на дорогах, змальовуючи жадливу ДТП за участі байкера, яка коштувала йому життя; застановляється над питанням суїциду, що його вже назвали одним із головних викликів людства у XXI ст. І все ж основною для Ж. Куяви лишається непроста доля її героїні. Читач дізнається про шерегу випробувань, які довелося подолати Вірі Гайдучик, і водночас усвідомлює, що попереду – не легші часи, адже жінка взяла опіку над дітьми брата і стоїть на новому життєвому роздоріжжі. Попри те, нас не полишає відчуття, що в колишньої злидарки все має скластися добре.

На київській презентації письменниця окреслила жанровий різновид свого роману як виробничий, апелюючи, звісно, до нових прозових форм, адаптованих до найновіших сучасних технологій і відносин, які запанували в постіндустріальному суспільстві. Така думка видається цілком слушною та вмотивованою. Водночас “Говори, серце...” виразно тяжіє до нової психологічної прози, міського роману із чітко прописаним топосом Києва, детективного розслідування, роману-параболи. Ідеться про текст із дидактичними елементами, де розповідь рухається за кривою, починається із предметів, на перший погляд, відсторонених від поточної ситуації, і поступово наближається до головної теми, щоб наприкінці знову нагадати читачеві про те, що трапилося на початку, і замкнути логічне коло. Таке балансування на межі жанрових ґатунків доволі прикметне для сучасного літературного процесу. На окремий комплімент заслуговує мова твору: письменниця старанно фіксує міський сленг, додає колоритні діалектизми, міксує мовлення героїв, робить його жвавим; але багату літературну мову маємо й там, де авторка не вдається до діалогів.

Новий роман Ж. Куяви буде цікавим усім, хто переймається непростим сьогоденням, досліджує психологію, працює в офісі та просто любить слухати й читати цікаві історії, тобто всім поціновувачам новітньої української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Куява Ж.* Говори, серце, не мовчи. Роман. – Харків: Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2019. – 270 с.
2. *Енгельс Ф.* Маргарет Гаркнесс [початок квітня 1888 г.] // *Маркс К. и Энгельс Ф.* Сочинения: В 50 т. – 2-е изд. – Москва: Политиздат, 1965. – Т. 37. – С. 35–37.

Отримано 31 жовтня 2019 р.

м. Київ

Олена Романенко

БІОГРАФІЯ МІСЦЯ І ЧАСУ

[Чех А. Район “Д”. – Чернівці: Меридіан Черновіц, 2019. – 320 с.]

15 листопада ц. р. Польський інститут у Києві вручив літературну премію імені Джозефа Конрада-Коженьовського Артемові Чеху. Нею відзначають авторів віком до 40 років за україномовну прозу на актуальні теми. І це привід до фахової розмови про “Район “Д” – новий твір письменника.

16 новел із прологом та епілогом. Чи свідчить така структура про те, що перед нами роман у новелах? Формально – так. Новели мають спільного оповідача, спільне місце дії (район у Черкасах), спільний час (1990-ті роки). “Біографія епохи – місця і часу”, – так прокоментував свій твір Артем Чех в інтерв’ю виданню “Opinion”. Водночас кожна новела – окремий сюжет; локальні історії нанизуються одна на одну і творять цілісну картину минулого. Поки руйнувалася велика історія СРСР, існували маленькі життєписи звичайних людей у провінційних містах і містечках.

Писати про недавнє минуле – насправді складне завдання, з яким українській літературі ще треба впоратися. Це стосується і творів, присвячених війні на Сході, і творів, які розповідають про розпад імперії на початку 1990-х років. “Запас сентиментальних спогадів”, на думку Артема Чеха, із віком